

The author determines that the regional budget funds have been mainly allocated for the restoration of the most famous buildings of church architecture. The article makes a generalizing conclusion that the costs of the Galichinan regional Diet for the protection of historical monuments in the region had a stable tendency toward growth in the second half of the 19th century.

Key words: funding, conservator-restorer, Galichinan Regional Sejm, historical monuments, restoration.

УДК 94:355.454(477.83–25) «1921/1939»

Андрій Щеглов

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ ЛЬВІВСЬКОГО ГАРНІЗОНУ ТА ЙОГО ВІЙСЬКОВІ ТРАДИЦІЇ (1921–1939 РР.)

У статті досліджено питання участі військовиків міжвоєнного Львова у культурному житті міста. Виокремлено й викладено характерні особливості святкування державних та військових свят у гарнізоні, при цьому особлива увага звертається на проведення військових парадів та ролі військових оркестрів у загальноміських урочистостях. Також висвітлюється роль львівських військових частин та корпусу кадетів у проведенні балів та вечорів. Окрема увага присвячена функціонуванню військових культурних інституцій міста – офіцерських та сержантських осередків, клубів. Аналізується вплив військовиків на розвиток масової культури Львова: кіно, радіо, театрального життя. Доводиться вагомий вплив військових частин гарнізону на активізацію культурного життя міста.

Ключові слова: Львівський гарнізон, культура, культурне життя, військовий гарнізон, військові традиції.

У міжвоєнний період Львів був одним із найбільших культурних центрів Другої Речі Посполитої. Певною мірою цьому сприяв один із найбільших військових гарнізонів держави та статус міста як командного центру Східної Галичини. Польські військовики, які у зазначений період активно впливали на усі сфери суспільного життя, також здійснювали величезний вплив на формування культурного обличчя міста. Неможливо уявити загальноміські святкування державних, військових та релігійних свят без участі військовослужбовців гарнізону. Більше того, саме військові частини часто-густо виступали ініціаторами та організаторами подібних заходів. Проведення військових парадів, польових богослужінь, виступи військових оркестрів, військові бали, вечори та інші військові традиції гарнізону надавали культурному життю міста специфічного «шарму» та формували у польської частини населення тогочасної польської держави образ «східної фортеці» та опори польської культури на західноукраїнських землях. Саме тому, здійснення аналізу впливу військовиків на культурне життя міста видається цікавим та актуальним. Окрім того, це дозволить доповнити матеріали з історії культури Львова, військової історії міста міжвоєнного періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує наявність інтересу сучасних українських істориків до проблематики розвитку культурно-освітнього життя Львова та західноукраїнських земель у міжвоєнний період. Низка праць науковців – Т. Завгородньої [4], Б. Ступарика [7], Ю. Щербяк [8], присвячена розвитку культурно-освітнього процесу. Аналіз елементів маскульту Західної України здійснено у наукових розвідках О. Боньковської [1], О. Вей [2], Б. Гершевської [3], Л. Снісарчук [6], місцю Галичини в українській культурі у міжвоєнний період присвячена праця М. Семчишина [5]. Водночас, спостерігається недостатнє зацікавлення українських науковців проблематикою впливу польських військовиків на розвиток культурного життя. Значно краще ця проблематика відображена у працях польських істориків. До основних праць польських вчених, у яких висвітлюються питання культурного життя військовиків належать публікації А. Останека [43–44], Л. Вищельського [55], Я. Одземковського [39], П. Ставецького [51] та ін.

Важливим історичним джерелом є нариси історії польських військових частин Львова, у яких, хоча і дещо фрагментарно міститься інформація про їх участь у культурному житті та військові традиції [27; 46; 52–53; 58–59].

Метою статті є здійснення аналізу впливу львівського військового гарнізону на культурне життя міста у міжвоєнний період: дослідження та опис характерних особливостей участі військових підрозділів у культурних заходах, характеристика діяльності військових осередків та клубів, висвітлення ролі та місця військовиків у формах масової культури міста.

До найважливіших культурних заходів міжвоєнного Львова варто віднести урочистості з нагоди державних та військових свят. У їх організації та проведенні брало участь військове

командування округу корпусу № VI та представники гарнізонних підрозділів. У інструкції з освітньо-культурної та виховної роботи у польському війську зазначено перелік свят, у день яких в обов'язковому порядку у військових підрозділах повинні були відбуватися урочисті святкування. До військових свят належали: свято полку, прибуття молодого поповнення, прибуття резервістів, присяга, вручення свідоцтв у початковій солдатській школі, прощання з військовослужбовцями, які були призвані до війська, прощання з резервістами. До державних свят віднесено річницю січневого повстання (22 січня), іменини президента, іменини маршала Й. Пілсудського (19 березня), свято конституції (3 травня), свято початку збройної боротьби за незалежність (6 липня), свято військовика (15 серпня), річницю незалежності (11 листопада), річницю листопадового повстання (29 листопада) [28, s. 24–25]. У переддень святкування з військовослужбовцями проводились виховні лекції, які були покликані пояснити важливість свята: «Урочистості мають виховну мету, яка буде досягнута лише тоді, коли військовик точно зрозуміє суть та значення свята, завдяки виховній лекції, проведеній напередодні» [28, s. 24].

Наймасштабніші святкування із залученням війська у Львові відбувалися у день конституції та день незалежності. У ці дні проводився військовий парад підрозділів гарнізону, якому передувала літургія під відкритим небом, у костелах та церквах міста. Аналіз львівських часописів свідчить про те, що у 1920-х рр. військовий парад проводився на Марійській площі (тепер – площа Міцкевича), перед пам'ятником А. Міцкевича, шиккування підрозділів відбувалося на гетьманських валах – вулицях Леґіонів та Гетьманській (сучасна назва – проспект Свободи). Починаючи з 1933 р., місцем проведення параду стала Галицька площа. Перебіг військового параду часто відображався на сторінках львівської преси. У якості прикладу перебігу такої «дефіляди» наведемо уривок статті з часопису «Львівська газета» від 13 листопада 1934 р.: «Після проведення літургії в Катедрі, за участі представників влади з воєводою Соханським на чолі, відбувся військовий парад на Галицькій площі. Його приймали воєвода Соханський, генерал Румель, генерал Чума та президент Дрояновський... В блиску сонячного дня замиготіли прапорці 14 полку уланів язловецьких. Потім урочистим маршем проходив інженерний ескадрон, далі 19 полк піхоти, Корпус кадетів з прапором повстанців 1863 р. та 40 полк піхоти, 2 полк артилерії, 5 полк польової артилерії та 6 полк важкої артилерії. Парад танків, колони мотоциклів та автомобілів справляли враження прекрасного технічного стану нашої армії, беручи до уваги те, що всі машини були виготовлені у нашій державі. Парад підрозділів військової підготовки відкривали шеренги Стрілецького союзу, далі йшли шкільні загони, роти резервістів, підрозділи військової підготовки залізничників та поштарів, військової підготовки жінок, зрештою моторизовані колони Стрілецького союзу. На чолі організацій йшло Товариство Леґіоністів, далі Товариство оборонців Львова, Товариство підофіцерів резерву, Леґіон молодих, академічні об'єднання, харцерство, а в кінці – підрозділи пожежної служби. Під час параду кружляли над площею ескадрильї авіації...» [16].

Важливу роль у святкуванні державних свят відігравали військові оркестри львівських полків. Більшість з них утворено на початку 1920-х рр. Найстаршим із них був оркестр 19-го полку піхоти створений у 1919 р., що у той час було великою рідкістю. Оркестр функціонував за фінансової підтримки Гелени Падеревської, дружини тогочасного прем'єр-міністра II Речі Посполитої Ігнація Падеревського [27, s. 13]. У якості гарнізонного оркестру виступав оркестр 40-го полку піхоти. Також військові оркестри існували у 26-у полку піхоти та 6-у полку важкої артилерії [58, s. 13]. Утримання оркестру вимагало значних фінансових можливостей. Траплялися випадки, коли військова частина не могла собі такого дозволити. Так сталося у 5-у полку польової артилерії, оркестр якого нараховував близько 30-ти військовослужбовців, однак усередині 20-х рр. минулого століття був ліквідований з погляду економії. Після його ліквідації у полку все ж залишався смичковий колектив, який давав концерти для військових та містян [57, s. 11].

Увечері, в переддень свята конституції, військові оркестри збиралися на площі Святого духа (нині – площа І. Підкови), звідки розходилися у різні боки міста, граючи різноманітні національні польські марші та гімни, тим самим інформуючи мешканців про надходження свята. Їхня хода, що супроводжувалася факелами та ліхтарями, збирала на вулицях натовпи мешканців [19–20; 22; 26]. Окрім полкових оркестрів до виступів у місті залучався взвод кінних трубачів 14-го полку уланів язловецьких. Він, зазвичай, влаштовував концерт перед Великим театром, а після концерту під звуку музики проїжджав вулицями міста, повертаючись до казарм [46, s. 54].

Святковий день 3 травня розпочинався так званою «побудкою» – грою військових оркестрів, які виконували музичні композиції на вулицях міста [21; 24]. Виступи оркестрів у Львові на святкових зібраннях у місті були поширеним явищем. Для прикладу, під час святкувань свята конституції у 1933 р. у місті відбувалися концерти майже всіх великих оркестрів: залізничників – перед кінотеатром «Гражина» на вулиці Львівських дітей (тепер – вул. героїв УПА), поліції – перед ратушею, газового заводу, електростанції, поштової служби (перед будинками своїх установ), оркестр бурси Декерта – на Митній площі, оркестр бурси св. Станіслава Костки – перед костелом

св. Анни, оркестр бурси єврейських сирит – перед Великим театром, оркестр заслужених військових – на перехресті вул. Кохановського та Охронек (тепер – вул. Левицького та Кониського), оркестр судових працівників – перед апеляційним судом на вулиці Баторія (тепер – вул. Князя Романа) [50]. Очевидно, подібні концерти організували і полкові військові оркестри. 8 травня 1925 р. оркестр 26 полку піхоти, в час святкування іменин президента II Речі Посполитої, дав публічний концерт перед будинком воєводського управління на вул. Чарнецького (тепер – вул. Винниченка) [52, s. 19], оркестр 40 полку піхоти – перед будинком командування округу корпусу на Бернардинській площі [53, s. 14–15].

Військові оркестри часто забезпечували музичний супровід святкових богослужінь. Прикладами такої участі можуть слугувати польові богослужіння на Марійській площі 4 травня 1925 р. [19], святкове богослужіння у Катедрі 3 травня 1931 та 1933 рр., у якому брали участь оркестр та рота почесної варти 19-го полку піхоти [18; 24]. Польове богослужіння на цитаделі 15 серпня 1926 р. відбулося під акомпанемент оркестру 26-го полку піхоти [35].

Особливу роль у проведенні святкувань, зокрема дня конституції, відведено трубачам 14-го полку уланів язловецьких – вони о 7 ранку з вежі ратуші грали хейнал – першу мелодію, яку чули львів'яни у день свята [23; 25].

Традиційним для Львова було проведення 3 травня ранкового богослужіння на копцю Любельської унії – штучному пагорбі, насипаному на верхівці Замкової гори. У ньому щороку брав участь сержантський хор [20] та мінометні розрахунки львівських артилеристів, які вистрілювали святкові салюти. Після мінометних пострілів існувала традиція ховати міномети у пісок – щоб не забрала австрійська поліція – її відроджено з ініціативи товариства «Гвезда» («Gwiazda») спільно з управлінням артилерії округу корпусу. Також львівські артилеристи усю ніч з 2 на 3 травня підсвітлювали копець, спалюючи бочки зі смолою [37].

До одного з найважливіших державних свят, у якому широко брали участь військові підрозділи Львова у першій половині 1920-х рр., належить свято польського військовика («Święto żołnierza polskiego»). Його відзначали щороку 15 серпня. Свято встановлене наказом міністра військових справ «Про свято військовика та щорічний огляд військ» від 4 серпня 1923 р. та приурочене до річниці «Дива над Віслою» – вирішальної битви польсько-радянської війни 1919–1921 рр. Обов'язковими елементами святкування були вечірні виступи військових оркестрів на вулицях міста у день, що передував святковому – так званий «капстшик» («capstrzyk»), ранковий огляд військ гарнізону у поєднанні з святковим богослужінням, післяобідні святкування, урочисте вечірнє шиккування підрозділів. Огляд військ відбувався о 9 год. ранку «на очах громадськості», щоб показати що військо є «щитом та обороною вітчизни». У ньому була обов'язковою участь усіх підрозділів, які прибували зі своїми бойовими прапорами, у польовій формі одягу, з бойовою зброєю та військовою технікою [49].

У Львові огляд військ гарнізону та польові богослужіння відбувалися у різних місцях – у 1923 році – на Янівських луках, у 1924 – на Марійській площі, у 1925 та 1926 рр. – у пункті постійної дислокації 19-го полку піхоти на Цитаделі. На ньому були присутні представники влади міста, різноманітних інституцій та організацій. Окрім військових частин до перегляду залучалися підрозділи поліції, пожежників, кадетського корпусу, парамілітарних організацій – «Стрілецького союзу», польського «Сокола», легіоністів та інших. Після перегляду військ відбувався військовий парад. У післяобідній час для військовиків та містян на Замковій горі або ж на Цитаделі влаштовувалися святкові пікніки. Театри та кінотеатри Львова пропонували військовослужбовцям безкоштовне або за зниженою ціною відвідування показів та вистав. У розташуваннях військових частин відбувалися лекції за тематикою свята [33–36].

Одним із найважливіших днів у житті військовиків було свято полку. Святкування відбувалися не лише у полках гарнізону, а й у інших військових частинах. Тобто, така назва свята носила дещо загальний характер. День свята військової частини вибирався відповідно до найважливіших подій (здебільшого боїв) її історії, що відбулися під час Першої світової війни або польсько-радянської війни. Військові частини, створені у мирний час, зазвичай мали святкували це свято у день виходу першого наказу військової частини. У першій половині 1920-х рр. організація такого свята, певною мірою, залежала від командування та офіцерського корпусу формації [43, s. 227–228]. Офіційно ж дати полкових свят були встановлені лише у 1927 р. наказом міністра військових справ. Свої полкові свята львівські підрозділи відзначали: 19-й полк піхоти – 1 червня, 26-й полк піхоти – 17 вересня, 40-й полк піхоти – 6 вересня, 14-й полк уланів язловецьких – 11 липня, 5-й полк легкої артилерії – 7 листопада, 6-й полк важкої артилерії – 21 квітня, 6-й полк авіації – 18 червня, 6-й медичний батальйон – 28 липня [13], 6-й танковий батальйон – 15 серпня [59, s. 155], 6-й дивізіон жандармерії – 12 січня [14, s. 50].

Зазвичай, у дні полкових свят проводилися різноманітні спортивні свята та покази, урочисті зібрання, вечори в офіцерських та сержантських клубах. На сторінках львівської преси збереглася

згадка про програму свята 6-го медичного батальйону. У 1923 р. серед рядового та сержантського складу підрозділу відбулися легкоатлетичні змагання та урочисте зібрання. Офіцерський корпус на честь свята військової частини у гарнізонному офіцерському клубі організував урочистий прийом з танцями [32].

До найяскравіших подій суспільного життя міжвоєнного Львова без сумніву відносяться бали та вечірки. У міжвоєнний період у польській державі проведення вечірок та балів притаманно так званому «вищому суспільству». Подібні заходи проводилися у відомих ресторанах та готелях міст Польщі. «Кожний із запрошених повинен був дотримуватися правил доброго виховання та бути відповідно одягненим. На балу чоловіки були зобов'язані носити білий жилет, білі рукавички та білу краватку. На вечірках – чорні жилетки або елегантський костюм» [48, s. 255]. Військові на урочистих заходах такого типу були зобов'язані носити парадну форму. «Там, де цивільні носили фраки або ж смокінги, офіцери були зобов'язані носити шасери («szasery», темносині штани з лампасами, які одягалися до вечірньої форми одягу – авт.) і лаковані черевики, на каблуку обкуті посрібленою смужкою. Наш «гальовий мундир» (офіційна назва – «мундир вечірній гарнізонний»), був, як на мене трохи дивний. Бо штани були темносиніми, а куртка кольору хакі. Тобто, половина одягу як на бал, а інша половина – як для поля. Піхота, кавалерія та більшість інших родів військ носили темносині штани, натомість легка, важка артилерія та сапери – темнозеленого «пляшкового» кольору... На шасерах офіцерів та підхорунжих були нашиті подвійні широкі лампаси кольору роду військ або ж кольору полку з випушкою посередині. Сержантський склад носив одинарні лампаси», – пригадує польський офіцер Г. Цидзік [11, s. 90–91].

Окрему нішу в проведенні балів займали військові бали, які проводилися великими військовими частинами – полками піхоти, кавалерії, артилерії тощо. Одним із найвідоміших військових балів не лише у Львові, а й усій польській державі, був бал 14-го полку уланів язловецьких. Починаючи з 1927 р., полк організовував бал 1 лютого, на день іменин президента. Зазвичай, бал організовувався у «Жоржі», найбільш презентаційному готелі міста або інших відомих готелях Львова. Наприкінці грудня командир полку розсилав запрошення, адресатами яких були львівські відомі особи, командувач округу корпусу та генерали, заслужені члени «родини язловецьких». Окреме запрошення отримував президент Речі Посполитої, який прислав на бал свого представника. Бал розпочинався о 22 год. У головній залі музичний супровід забезпечував полковий оркестр, у менших залах – цивільні [46, s. 56].

Перед балом приміщення готелю оздоблювалися у військовому стилі: прапорцями полку, шаблями, списами, кавалерійськими емблемами. З великих підвальних приміщень усувалися запаси продуктів харчування та напоїв. У них влаштовувалися аналоги військових стаєнь з яслами запашного сіна. Замість коней до стаєнь встановлювалися столики та атласні стільці. У яслах розставлялися металеві ємності з льодом та пляшками французького шампанського. Стайні оздоблювалися кольоровими світильниками. Цікавою традицією військового балу була заборона повторного танцю офіцера з певною дамою. Йшлося про те, щоб усі дами танцювали. Також існувала цілковита заборона вживання військовими алкоголю, окрім декількох тостів. Для контролю виконання цього наказу командир призначав двох офіцерів. Бал закінчувався над ранком. Біля 6 год. до готелю з'їжджалися полкові сани. Сани командира були запряжені білими кіньми, командирів ескадронів – карими. Усі сани були оздоблені дзвониками, дзвін яких розносився удосвіта Львовом, який ще спав [45].

Бал львівських уланів та особливості його перебігу пригадує Яніна Валєвська: «... Під звуки фанфар двох трубачів до зали увійшов командир полку, полковник Анжей Кунаховіч. За ним, ведучи за вузди, красивого, сивого коня, ішов ординарець. На коні розміщувалися два бічні кошики з букетиками троянд, як мені пригадується, жовтих. Полковник, обходячи залу, вручав ті букетики жінкам... В процесі забави, перед вальсом, чекала на учасників наступна, гідна кавалерійської фантазії, несподіванка. Під звуки фанфар до зали заїхала колісниця, яку тягнув гладіатор. На колісниці двоє дітей в білих туніках, з віночками на головах, роздавали котильони – один – жінці, другий – чоловіку («kotylon» – одна з двох однакових оздоб, які причеплювалися до одягу парам. – авт.). Забава полягала на тому, що ці прикраси прищеплювалися на видимому місці і особи, що мали однакові котильони – знаходили одне одного та об'єднувалися у пари... незважаючи на різницю у вигляді партнерів... Над усіма подібними маневрами господарював так званий тамада-король бального паркету... Він керував усім, що пов'язане з шампанським гумором учасників балу» [9].

Варто зауважити, що організація різноманітних вечорів та балів була поширеною практикою не лише у львівських військових частинах, а й серед військових навчальних закладів. Кадетський корпус, який позиціонував себе як елітна школа, запровадив щорічну традицію кадетського балу під назвою «Кадетське чаювання» («Herbatka kadeca»). Подібні заходи проводилися і в офіцерських школах. «Щорічний бал кадетів», незважаючи на сильну конкуренцію, мав

надзвичайний успіх. Школа підхорунжих реваншувалась та вислала делегацію, яка гостювала у нас на балу» [40].

Під час проведення балів були присутні офіцери корпусу зі своїми родинами, що служило гарним прикладом для підростаючого покоління. Ось як пригадує проведення балу колишній львівський кадет Дудзінський: «Цьогорічна «карнавальна забава» відбулася 18 лютого під скромною назвою «Кадетське чаювання з танцями». Звуки музики, що звучала у зі смаком прикрашених залах, не давала нікому відпочивати. Коли змучені музиканти складали інструменти – невтомна публіка з новим натхненням переходила до наступної зали. Під час перерв офіцерський корпус та кадетський комітет частували гостей в буфеті, який організували власним коштом. Танці б продовжились до ранку, якби не суворість пана коменданта, який о 24 год. дав розпорядження закінчити забаву» [41]. Окрім балу, щорічним звичаєм корпусу кадетів було проведення гумористичних вечорів. Вони відбувалися 5 грудня – у день Св. Миколая, у формі святкового концерту, на якому виступали кадети [42].

Важливу роль у культурному житті військовиків гарнізону відігравали офіцерські клуби («Касно офіцарські»). Вони були місцем, де концентрувалося позаслужбове життя військових. У настанові з функціонування офіцерських та сержантських клубів військових частин зазначена така мета їх функціонування: «Мають бути допоміжним засобом командирів військових частин у виховній роботі зі постійним складом, а також створити умови, що полегшують військову підготовку та освітню діяльність, одночасно розвиваючи товариське життя, надаючи культурні розваги постійному складу... За необхідності та наявності умов мусять забезпечувати функціонування їдалень чи буфетів, з метою надання військовослужбовцям постійного складу, зокрема неодруженим офіцерам та сержантам, здорового та недорогого харчування» [38, s. 169]. Дійсно, зважаючи на часом нелегі матеріальні та побутові умови, у яких знаходилися військовики та їх родини, військові клуби були місцем, де вільно могли розвиватися культурні та приятельські відносини, зміцнювалася приязнь між військовослужбовцями, членами їх родин та цивільним суспільством.

Окрім власне харчування в їдальні офіцерського клубу в польському війську існувала традиція проведення спільних обідів. У 1921 р. залучення до них офіцерів-холостяків відбувалося навіть у наказовому порядку (наказом міністра військових справ) – задля «утримання єдності та співіснування офіцерського корпусу». Одружені офіцери мали обов'язок спільного обіду у офіцерському клубі щонайменше раз на місяць [30, s. 190]. У наступних роках така традиція утримувалася у більшості військових частин, а у деяких збереглася аж до 1939 р.

Офіцерські клуби у своїй діяльності керувалися відповідними статутами та підпорядковувалися командирів військової частини. Він призначав «президента» клубу з-посеред старших офіцерів та «господаря» з-поміж молодших. Незважаючи на те, що такі функції забирали досить багато часу, обіймати таку «посаду» вважалося доволі престижним [38, s. 173].

У Львові функціонували гарнізонний та полковий офіцерські клуби. Однак, фінансові та організаційні труднощі перешкодили створенню таких інституцій в усіх полках – вони існували лише у 19-у, 26-у полках піхоти та у 6-у полку важкої артилерії. Офіцери інших військових частин користувалися послугами гарнізонного офіцерського клубу, який розпочав свою діяльність 10 січня 1921 р. та розміщувався за адресою вул. Фредра, 1. У 1928 р., з нагоди 10-річного існування військової частини, відремонтовано та відкрито офіцерський клуб у 40-у полку піхоти, який з того часу перейняв функцію гарнізонного офіцерського клубу [15, s. 25]. Водночас, господарські проблеми змусили командування 6-го полку важкої артилерії у 1930 р. припинити функціонування офіцерського клубу – у його приміщеннях надалі розміщувалися лише їдальня та бібліотека [43, s. 140, 212–213]. Натомість на початку 30-х рр. минулого століття розпочав свою роботу офіцерський клуб у 6-у авіаційному полку на Скнилові. У книзі «Військове будівництво...» знаходимо згадку про офіцерський клуб, що розміщувався на вул. Яблоновських (тепер – вул. Ш. Руставеллі) в новому будинку фонду військового квартирування. Однак стверджувати про його повноцінне функціонування не можемо за відсутністю інших джерел, що підтверджують цей факт [10, s. 528, 551].

Окрім згаданого буфету чи їдальні при офіцерських клубах існували куточки книг та преси, які, з плином часу були доповнені радіоприймачами, окремі кімнати для ігор та зали для різноманітних заходів – балів, вечорів, прийомів, театральних вистав, концертів тощо. Польський офіцер Леон Бендковський, спогади якого знаходимо у праці П. Язвінського «Офіцери та джентльмени...», надав таку характеристику офіцерським клубам: «Місцем, у якому найчастіше проводили вільний час офіцери, був полковий клуб. Це був закритий чоловічий анклав, вхід до якого мали лише офіцери полку, звичайно, окрім різних урочистих заходів, коли приміщення клубу заповнювали запрошені гості. Як правило клуб складався з великої презентаційної зали, бібліотеки, кімнати для бриджу, часом було окреме приміщення для паління. При клубі розміщувався також полковий

музей. Родини військових не мали права користування послугами клубу, не кажучи вже про сторонніх осіб» [29, s. 135].

З плином часу, офіцерські клуби розширювали свою діяльність: при них функціонували їдальні, перукарні, часто організовувались бали, вечори танців, театральні постановки, концерти, спортивні турніри. Тут відбувалося прощання з родинами офіцерів, які закінчували службу. Також у приміщеннях клубів часто проводились службові наради, навчальні заняття, штабні навчання, воєнні ігри, лекції, бесіди, відбувався розгляд справ у офіцерських судах честі і т. ін. [38, s. 168–169].

Для сержантського складу військових частин за можливості також створювалися сержантські клуби з подібними функціями. В середині 1920-х рр. у Львові вони існували у 19-у та 26-у полках піхоти [43, s. 140, 212–213].

Важливою структурою культурного життя військових Львівського гарнізону були осередок офіцерів («Ognisko oficerów») та осередок сержантів («Ognisko podoficerów»). Осередок офіцерів був заснований ще у 1920 р., часто діяв спільно з офіцерським клубом за тією ж адресою – на вул. Фредра, 1. 29 грудня 1924 р. осередок офіцерів був об'єднаний із львівськими «Товариством військових знань», військово-спортивним клубом та фехтувально-стрілецьким клубом. У результаті такого об'єднання повстав осередок офіцерів Львівського гарнізону [43, s. 154].

Осередок сержантів Львівського гарнізону був заснований 18 жовтня 1924 р. Метою його діяльності було поширення загальних та військових знань, організація та розвиток товариського та культурного життя, підвищення патріотичного духу та моральних сил, інтенсивний вплив на зміцнення військової дисципліни та почуття військової честі, пропагування та заняття спортом, надання допомоги військовослужбовцям із фонду самопомоги. Приміщення осередку сержантів знаходились в так званих «казармах Гвардії» на вулиці Курковій (тепер – Лисенка, 12). До них входила зала на проведення масових заходів – концертів, зібрань, лекцій і т. ін., а також кімнати, які виконували функції бібліотеки, більярду та буфету [47, s. 46].

При осередку сержантів активно діяли гуртки театральної самодіяльності та музичний, шаховий клуб, хор, фонд самопомоги. Також при осередку часто організовувались різноманітні освітні та спортивні курси: курс науки про Польщу, любителів сценічного мистецтва, плавання, лижний, водіїв автомобілів, крою та шиття, моди (для дружин сержантів), відбувалися лекції з різних галузей знань, проводилися урочистості з нагоди державних, релігійних та військових свят, забави, театральні покази, концерти і т. ін. Про інтенсивність роботи осередку свідчать такі результати його діяльності: упродовж 1924–1928 рр. гурток театральної самодіяльності виконав 27 різних вистав, музичний гурток та хор – 14 концертів, шаховий гурток – провів триразові змагання на кубок осередку. При осередку існувала власна бібліотека, яка у 1928 р. нараховувала 573 найменування, а 130 її читачів позичили близько 2000 найменувань. Всього до складу сержантського осередку Львівського гарнізону у зазначеному вище році входило 706 сержантів [47, s. 48]. Окрім гарнізонного подібні сержантські осередки діяли у більшості полків та окремих військових частин міста.

Для забезпечення освітньо-культурних потреб сержантського та рядового складу львівських підрозділів планувалося збудувати окремий будинок – «Дім військовика» («Dom żołnierza»). Будівництво таких установ було загальнодержавною програмою, вони були збудовані у багатьох великих гарнізонах держави. У Львові з цією метою був створений спеціальний комітет, перше засідання якого відбулося у 23 травня 1928 р. [17]. На початку 30-х рр. ХХ ст. був затверджений проект будівництва Дому, роботи тривали у 1934 р., однак в наступному були призупинені, а сам будинок так і незакінченим. Він був добудований уже в радянський час, на сьогодні у ньому, за адресою пл. Петрушевича, 2 знаходиться Палац естетичного виховання учнівської молоді.

Що стосується гарнізонного офіцерського клубу, то він, окрім проведення заходів військовиками гарнізону, був одним із майданчиків проведення міських культурних подій. Тут відбувалися концерти, вечори, виступи і т. ін. Для прикладу, у червні 1926 р. – цикл концертів львівських академічних хорів, у 1927 році – вечір пісні та щастя, організований батьківським гуртком львівської гімназії № 10 тощо [60].

Аналізуючи культурне життя міжвоєнного Львова, варто звернути увагу на участь військовиків у формах масової культури того часу. Однією з таких було кіно. У 20-х рр. ХХ ст. німе, а починаючи з 30-х років ХХ ст. – зі звуком – воно викликало величезний інтерес у населення Львова. Кількість львівських кінотеатрів стрімко збільшувалася – у 1926 р. у місті функціонувало 11 кінотеатрів, у 1930 р. – 12, у 1936 р. – 21, у 1938 р. – 23. На тисячу мешканців Львова припадало 35 посадкових місць у кінотеатрах. За цим показником місто поступалося лише Кракову, де кількість місць досягала 40 [44, s. 162].

Одним із активnodіючих кінотеатрів міста був гарнізонний кінотеатр, який часто називали «світловим театром» («teatr świetlny»). Його урочисте відкриття відбулося 30 травня 1923 р. за фінансової допомоги польського білого хреста та «Товариства народної школи». Театр

розміщувався за адресою вул. Куркова, 12 (тепер – вул. Лисенка). Він диспонував залом для показів фільмів місткістю 270 осіб. Демонстрація фільмів супроводжувалася виступами військових оркестрів гарнізону. З послуг кінотеатру користали військовики міста, їх родини та пересічні мешканці. Упродовж 1923–1928 рр. кінотеатр відвідали понад 300 тис. осіб, й ньому проведена демонстрація 1227 кінострічок. У 20-х рр. минулого століття установа була бездефіцитною та не потребувала зовнішнього фінансування. Ціни на квитки коливалися у межах 10–60 грошів. Важливо, що прибуток кінотеатру спрямовувався не лише на потреби утримання та оновлення необхідної апаратури та матеріальної бази кінотеатру, а й на потреби освітньої діяльності, що здійснювалась у гарнізоні – закупівлю книг до районної та солдатських бібліотек, організацію курсів примусового навчання військовослужбовців і т. ін. [47, s. 44–45].

Кіно було доступним і для учнів кадетського корпусу. Тут перегляд кінофільмів відбувався регулярно та був не лише одним із елементів дозвілля, а виховним засобом. Перший кіноапарат з'явився у навчальному закладі у 1925 р., з часом його замінено на сучасніший. Стрічки релігійного, розважального та наукового характеру демонструвалися чотири рази на місяць. Колишній львівський кадет Є. Подоновський пригадує: «У корпусі ми мали власний кінотеатр у якому щотижня показували кінофільми, які пройшли попередню цензуру капелана корпусу... До сьогодні пам'ятаю такі стрічки як «Quo vadis», «W cieniu krzyża», «Ty, co w ostrej świecisz Bramie», а також цілу низку пригодницьких фільмів, комедій і навіть вестернів» [54, s. 172]. Пригадує перегляд кінострічок й інший колишній кадет З. Т.: «Можемо все частіше і частіше оглядати нові картини... Музика оркестру, що супроводжує перегляд, не відрізняється різноманіттям... Це не завжди відповідає подіям на екрані, але сприяє естетичному задоволенню слухачів [42, s. 17].

Іншим засобом масової культури міжвоєнного Львова було радіо. Як відомо, офіційною датою початку радіофонії в міжвоєнній польській державі вважається 18 квітня 1926 р. Це була дата першого ефіру варшавської радіостанції. Натомість радіостанція у Львові розпочала свою діяльність у 1930 р. Поступово збільшуючи потужність свого сигналу вона стала другою за його потужністю у передвоєнній Польщі, поступаючись лише радіостанції в Барановичах.

Активна радіофонізація у підрозділах польського війська відбувалася у другій половині 1930-х рр. Приймачі встановлювалися в офіцерських, сержантських клубах та солдатських світлицях. За допомогою них не лише здійснювалося прослуховування радіопрограм, але й проведення виховних бесід. Зазвичай, таку бесіду, для рядового складу полку проводив спеціально підготовлений офіцер [56, s. 413]. Істотного прогресу у застосуванні радіо досягнув корпус кадетів, у якому функціонувала власна радіостанція, яка одночасно була потужним виховним чинником. Електротехнічний гурток, який існував у корпусі, активно співпрацював з львівським клубом короткохвильовців, фахівці якого сприяли розвитку кадетської радіостанції, вчили кадетів користуватися апаратурою. Члени гуртка також були членами секції цього клубу. Варто зазначити, що кадетську радіостанцію обслуговували виключно кадати. З 10 листопада 1931 р. вона розпочала здійснювати щоденні передачі. Творцями та виконавцями програм були члени історично-літературного гуртка корпусу. У 1933 р. щоденний ефір тривав упродовж 1 години 30 хвилин. У будні – в обідній час, з 14.00, у вихідні розпочинався о 10.00 год. У тому ж році радіостанція корпусу кадетів отримала ліцензію Міністерства пошт і телеграфів, її програма друкувалася у польському тижневику «Радіо». Послугами кадетської радіостанції активно користався відділ освіти Львівського округу освіти, передаючи свої тижневі оголошення, лекції, програми.

Слід зауважити, що радіостанція була тим засобом, за допомогою якого кадати ангажувалися у життя корпусу, яка розвивала та підживлювала ідеї кадетського середовища. Задля планування програми радіотрансляцій, починаючи з 1936 р., діяла спеціальна програмна комісія, яка складалася з 3–4 кадетів старших курсів. Програма створювалася у взаємодії з кадатами інших гуртків корпусу, отримуючи від них необхідну інформацію та організовуючи передачі з їх членами на різні теми кадетського життя [31, s. 95].

Важливим аспектом культурного життя львівських військовиків було функціонування аматорських військових театрів. Військова влада вбачала у них не лише засіб доступу до культури, але й потужних виховний та освітній чинник. «Мета функціонування такого театру є передусім виховною. Він повинен вчити чистої та красивої мови, правильного декламування, естетики рухів, має знайомити військовослужбовця з культурою та літературою народу, тим самим формуючи його з патріотичної, естетичної та етичної точки зору», – йшлося в інструкції для військових театрів з 1922 р. [12]. У ній також наголошувалося на важливості участі у власне процесі підготовки до вистав, як до головного чинника навчання та виховання військовослужбовців. Основною категорією, що залучалася до участі у військових театрах були сержанти та члени їх родин, одночасно наголошувалося на якнайширшому залученні рядового складу. Публічні виступи таких театрів були заборонені. Вистави відбувалися у військових частинах або ж гарнізонних клубах.

Командир частини міг встановлювати ціни на квитки, однак лише за умови, що ці кошти підуть на удосконалення самого театру або ж на освітні цілі підрозділу [55, s. 134–135].

Дбаючи про належне «патріотичне» виховання, військова влада у 1922 р. затвердила тимчасовий репертуар для військових театрів, у якому був наведений перелік творів, які пропонуються до виконання, творів, виконання яких допускається та таких, що заборонені для показів у військових театрах. До першої групи увійшли дев'ять авторів – класиків польської літератури серед яких Фредро, Виспянський, Словацький, Міцкевич та ін. Друга група складалася із понад ста праць 67-и авторів. Це була переважно польська класика, а також твори, які були присвячені польським військовим та національним традиціям. Під цілковитою заборонаю до показів у військових театрах опинилися твори іноземної літератури, окрім таких, що мали цивілізаційне значення, як наприклад твори Гете, Мольєра, Шекспіра, Шиллера та ін. [55, s. 134–135].

У Львові гарнізонний військовий театр функціонував вже у 1921 р., про що свідчить його фінансування із бюджету Міністерства військових справ. Він також здійснював інструкторсько-методичні функції щодо інших військових театрів, які перебували у процесі формування. До 1923 р. у військових частинах Львова вдалося організувати 8 військових театрів, якими поставлено та виконано 72 театральні постановки. Однак у 1928 р., через складні фінансові умови, кількість таких театрів зменшилась до 3 [47, s. 48]. До таких, що досягли непоганого рівня вистав у 1920-х рр. відносилися театр 6-го медичного батальйону, театральна група 40-го полку піхоти, артистична група 5-го полку польової артилерії [43, s. 155].

Отже, підрозділи львівського гарнізону здійснювали значний вплив на культурне життя міста. Це виражалось в їх участі у різноманітних заходах культурного характеру: військових парадах, релігійних святах, концертах, балах, вечорах і т.п. Деякі з культурних заходів, що організовувалися військовиками, були відомі на теренах цілої держави, висвітлювались у загальнопольських засобах масової інформації. Військові традиції гарнізону мали спільні риси як для польського війська, так і носили місцевий характер, базувалися на історичних подіях та підкреслювали важливість міста для тогочасної польської держави. Важливими культурними інституціями міста були військові осередки та клуби, які об'єднували не лише військовослужбовців, але й населення міста. У гарнізоні активно функціонували військовий кінотеатр, аматорські театри військових частин, використовувалося радіо.

Список використаних джерел

1. Боньковська О. Театральне мистецтво на західноукраїнських землях у 1918–1939 роках // Студії мистецтвознавчі. 2008. № 2. С. 27–48.
2. Вей О. Ю. Українська греко-католицька преса Галичини міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.) // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. 2013. № 2. С. 65–69.
3. Гершевська Б. Джерела з історії кіно у Східній Галичині у 1896–1939 рр. // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія «Історичні науки». 2010. № 22. С. 59–64.
4. Завгородня Т. Діяльність педагогічних ліцеїв у Галичині (30-і рр. ХХ ст.) // Кременецький ліцей у контексті розвитку освіти, науки та культури на Волині в першій третині ХХ ст.: зб. наук. пр. Тернопіль, 2009. С. 32–41.
5. Семчишин М. Галичина п'ємонт української культури в роках 1920–1939. Шкільництво – наука – освіта в Галичині. Українське мистецтво Галичини і його творці. Музичне і театральне життя Галичини // Тисяча років української культури: Історичний огляд культурного процесу. 2-е вид. Київ, 1993. С. 481–520.
6. Сніцарчук Л. Динаміка розвитку української преси міжвоєнної Галичини // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики НАН України. Львів, 2009. Вип. 1(17). С. 26–53.
7. Ступарик Б. Розвиток шкільництва Галичини (1772–1939 рр.). Івано-Франківськ, Прикарпатський університет ім. В. Стефаника. 1995. 494 с.
8. Щербяк Ю. Особливості навчально-виховного процесу в ліцеях Галичини (30-і рр. ХХ ст.) // Кременецький ліцей у контексті розвитку освіти, науки та культури на Волині в першій третині ХХ ст.: зб. наук. пр. Тернопіль, 2009. С. 98–100.
9. Vale Kawaleryjskie. URL: <http://www.ulanijazlowieccy.pl/index.php?categoryid=15> (дата звернення: 19.01.2017).
10. Budownictwo wojskowe, 1918–1935: Praca zbiorowa oficerów i urzędników Ministerstwa spraw wojskowych. T. 1, Historia. Przepisy. Zasady. Normy. Warszawa, Departament budownictwa Ministerstwa spraw wojskowych. 1936. 574 s.
11. Cydzik G. Ułani, ułani. Warszawa, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej. 1983. 103 s.
12. Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 49 z 12 grudnia 1922 r. poz. 682.
13. Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 16 z 19 maja 1927 r. poz. 174.
14. Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 5 z 17 lutego 1928 r. poz. 46.
15. Dziesięciolecie wojsk VI. Okręgu korpusu. Leopoldis, Nakł. Dowództwa okręgu korpusu nr. VI, 1928, 79 s.
16. Gazeta Lwowska, 13 listopada 1934 r. Nr. 268. S. 3.
17. Gazeta Lwowska, 24 maja 1928 r. Nr. 118. S. 3.
18. Gazeta Lwowska, 5 maja 1931 r. Nr. 103. S. 2.
19. Gazeta Lwowska, 5 maja 1925 r. Nr. 102. S. 2.
20. Gazeta Lwowska, 5 maja 1926 r. Nr. 100. S. 1.
21. Gazeta Lwowska, 5 maja 1927 r. Nr. 102. S. 1.
22. Gazeta Lwowska, 5 maja 1928 r. Nr. 103. S. 3.
23. Gazeta Lwowska, 5 maja 1929 r. Nr. 103. S. 5.
24. Gazeta Lwowska, 5 maja 1933 r. Nr. 122. S. 1.
25. Gazeta Lwowska, 5 maja 1934 r. Nr. 110. S. 3.
26. Gazeta Lwowska, 6 maja 1924 r. Nr. 104. S. 1.
27. Hujda W. Zarys historii wojennej 19-go Pułk Piechoty «Odsieczy Lwowa». Warszawa, Zakłady Graficzne «Polska Zjednoczona». 1928. 34 s.
28. Instrukcja o pracy oświatowo-kulturalnej i wychowawczej w wojsku. Warszawa. 1931. 36 s.
29. Jaźwiński P. Oficerowie i dżeltenmeni. Życie prywatne i służbowe kawalerzystów Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa, Instytut Wydawniczy Erica. 2011. 376 s.
30. Karwat J. Z żołnierskiego kotła i w kasynie oficerskim. Kronika miasta Poznania. 2003. № 4. S. 188–199.
31. Księga

pamiętkowa dwudziestolecia Korpusu Kadetów Nr.1 Marszałka Józefa Piłsudskiego we Lwowie (1918–1938). Część ogólna. Lwów, nakładem Korpusu Kadetów Nr.1. 1939. 140 s. 32. Kurier Lwowski, 11 listopada 1923 r. Nr 265. S.5. 33. Kurier Lwowski, 16 sierpnia 1923 r. Nr 192. S.4. 34. Kurier Lwowski, 18 sierpnia 1924 r. Nr 189. S.2. 35. Kurier Lwowski, 18 sierpnia 1926 r. Nr 189. S.3. 36. Kurier Lwowski, 19 sierpnia 1925 r. Nr 192. S.3. 37. Kurier Lwowski, 6 maja 1924 r. Nr. 103. S.1. 38. Kusiak F. Życie codzienne oficerów Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy. 1992. 300 s. 39. Odziemkowski J. Armia i społeczeństwo w II Rzeczypospolitej. Warszawa, Bellona. 1996. 206 s. 40. Orleża: czasopismo młodzieży Korpusu Kadetów nr 1 we Lwowie. Korpus kadetów № 1. Lwów, 1931. № 1. S. 32. 41. Orleża: czasopismo młodzieży Korpusu Kadetów nr 1 we Lwowie. Korpus kadetów № 1. Lwów, 1928. № 1. S. 18. 42. Orleża: czasopismo młodzieży Korpusu Kadetów nr 1 we Lwowie. Korpus kadetów № 1. Lwów, 1928. № 4. S. 16. 43. Ostanek A. VI Lwowski Okręg Korpusu w dziejach wojskowości polskiej w latach 1921–1939. Warszawa, Wydawnictwo Neriton. 2013. 480 s. 44. Ostanek A. Życie kulturalne i szkolnictwo polskie we Lwowie w latach 1921–1939. Szkice Podlaskie. № 17–18, 2009–2010. S. 155–173. 45. Paczkowski L. Bal nad balami. Niedziela Ogólnopolska. Nr 3. 2000, URL: <http://www.niedziela.pl/artukul/63782/nd/Bal-nad-balami> (data звернення: 20.03.2017). 46. Polak B. 14 pułk ułanów Jazłowieckich: 1918–1945: (zarys dziejów). Koszalin, Wydaw. Uczelniane Wyższej Szkoły Inżynierskiej. 1994. 203 s. 47. Przez oświatę do potęgi państwa polskiego! W 10-lecie wskrzeszenia państwa polskiego i dla upamiętnienia I. Okręgowej wystawy szkolnej we Lwowie w roku 1928. Lwów, Nakładem Referatu Oświatowego garnizonu Lwów. 1928. 52 s. 48. Rozciszewski M. Zwyczaje towarzyskie. Podręcznik praktyczny dla pań i panów. Wypróbowane wskazówki zgodnego pożycia z ludźmi w stosunkach poufnych i ceremonialnych oraz przystojnego zachowania się w domu, w salonie, w teatrze, w sklepie, na ulicy itp. Dobry ton w wojsku i na urzędzie; obowiązki obywatelskie młodzieży płci obojczy; dobry ton w związkach i stowarzyszeniach, w rodzinie i wśród obcych, w biedzie i w dostatku. Warszawa, Biblioteka Dział Naukowych. 1928. 255 s. 49. Rozkaz dzienny Nr 126 «Święto Żołnierza i doroczny przegląd załogi w dniu 15 sierpnia» URL: <http://caw.wp.mil.pl/pl/107.html> (data звернення: 20.03.2017 p.). 50. Słowo Polskie, 4 maja 1933 r. Nr 121. S. 6. 51. Stawecki P. Polityka wojskowa Polski 1921–1926. Warszawa, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej. 1981. 357 s. 52. Wojciechowski J. S. 26 Pułk Piechoty. Pruszków, Oficyna Wydawnicza Ajaks. 2012. 44 s. 53. Wojciechowski J. S. 40 Pułk Piechoty «Dzieci Lwowskich». Pruszków, Ajaks. 2007. 52 s. 54. Wspomnienia i życiorysy kadetów II Rzeczypospolitej. T. 2. Rawicz, GRAMMA. 200 s. 55. Wyszczelski L. Oświata, propaganda, kultura w Wojsku Polskim w latach 1918–1945. Warszawa, Neriton. 2004. 318 s. 56. Wyszczelski L. W obliczu wojny. Wojsko Polskie. 1935–1939. Warszawa, Neriton. 2008. 558 s. 57. Zarzycki P. 5 Lwowski Pułk Artylerii Lekkiej. Pruszków, Ajaks, 1996, 44 s. 58. Zarzycki P. 6 Pułk Artylerii Ciężkiej «Obronców Lwowa». Pruszków, Ajaks. 1997. 36 s. 59. Żebrowski Marian. Zarys historii polskiej broni pancerniej 1918–1947. Londyn: Zarząd Zrzeszenia Kół Oddziałowych Broni Pancernych, 1971. S. 155–60. Życie muzyczne. Almanach Lwowski «Ateneum». Lwów, Drukiem A. Gojawiczyńskiego, 1928. S. 202–232. URL: <http://www.lwow.com.pl/almanach/muzyka1928.html> (data звернення: 20.04.2017)

References

- Bon'kovs'ka O. Teatral'ne mystetstvo na zakhidnoukrayins'kykh zemlyakh u 1918–1939 rokakh [Performing arts in Western Ukraine in 1918–1939 years]. *Studiya mystetstvoznavchi*. 2008. Vol. 2. pp. 27–48.
- Vey O.Yu. Ukrayins'ka hreko-katolyts'ka presa Halychyny mizhvoyennoho periodu (1918–1939 rr.) [Ukrainian Greek Catholic press of Galichina published during interwar period (1918–1939)]. *Derzhava ta rehiony*. Seriya: Sotsial'ni komunikatsiyi. 2013. Vol. 2. pp. 65–69.
- Gyrshevs'ka B. Dzherela z istoriyi kino u Skhidniy Halychyni u 1896–1939 rr [Sources of the cinema history in Eastern Galichina in 1896–1939]. *Naukovyy visnyk Volyns'koho natsional'noho universytetu im. Lesi Ukrayinky*. Seriya «Istorychni nauky». 2010. Vol. 22. pp. 59–64.
- Zavhorodnya T. Diyal'nist' pedahohichnykh litseyiv u Halychyni (30-i rr. XX st.) [Pedagogical schools activity in Galichina (30-ies of XX century)]. *Kremenets'ky litsey u konteksti rozvytku osvity, nauky ta kul'tury na Volyni v pershiy tretyni XX st.: zb. nauk. pr. Ternopil'*, 2009. pp. 32–41.
- Semchyshyn M. Halychyna pyemontom ukrayins'koyi kul'tury v rokakh 1920–1939 [Galichina as a Piedmont of Ukrainian culture in 1920–1939]. *Shkil'nytstvo – nauka – osvita v Halychyni*. *Ukrayins'ke mystetstvo Halychyny i yoho tvortsi*. Muzychne i teatral'ne zhyttya Halychyny. Tysyacha rokiv ukrayins'koyi kul'tury: Istorychnyy ohlyad kul'turnoho protsesu. 2 edition. Kyiv, 1993. pp. 481–520.
- Snitsarchuk L. Dynamika rozvytku ukrayins'koyi presy mizhvoyennoyi Halychyny [The development dynamics of the Ukrainian press of interwar Galichina]. *Zbirnyk prats' Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky NAN Ukrayiny*. L'viv, 2009. Vol. 1(17). pp. 26–53.
- Stuparyk B. Rozvytok shkil'nytstva Halychyny (1772–1939 rr.). [Development of school system in Galichina (1772–1939)]. *Ivano-Frankivs'k*. 1995. *Prykarpats'kyy universytet im. V. Stefanyka*. 494 p.
- Scherbyak Yu. Osoblyvosti navchal'no-vykhovnoho protsesu v litseyakh Halychyny (30-i rr. XX st.) [Features of the educational process at Galichina high schools in (30-ies years of XX century)]. *Kremenets'ky litsey u konteksti rozvytku osvity, nauky ta kul'tury na Volyni v pershiy tretyni XX st.: zb. nauk. pr. Ternopil'*, 2009. pp. 98–100.
- Bale Kawaleryjskie. URL: <http://www.ulanijazlowieccy.pl/index.php?categoryid=15> (Last accessed: 19.01.2017).
- Budownictwo wojskowe, 1918–1935: Praca zbiorowa oficerów i urzędników Ministerstwa spraw wojskowych. T. 1, Historia. Przepisy. Zasady. Normy. Warszawa, Departament budownictwa Ministerstwa spraw wojskowych. 1936. 574 s.
- Cydzik G. Ułani, ułani. Warszawa, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej. 1983. 103 s.
- Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 16 z 19 maja 1927 r. poz. 174.
- Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 5 z 17 lutego 1928 r. poz. 46.
- Dziesięciolecie wojsk VI. Okręgu korpusu. Leopold, Nakł. Dowództwa okręgu korpusu nr. VI, 1928, 79 s.

16. Gazeta Lwowska, 13 listopada 1934 r. Nr. 268. S. 3. 17. Gazeta Lwowska, 24 maja 1928 r. Nr 118. S. 3. 18. Gazeta Lwowska, 5 maja 1931 r. Nr. 103. S.2. 19. Gazeta Lwowska, 5 maja 1925 r. Nr. 102. S. 2. 20. Gazeta Lwowska, 5 maja 1926 r. Nr. 100. S. 1. 21. Gazeta Lwowska, 5 maja 1927 r. Nr. 102. S. 1. 22. Gazeta Lwowska, 5 maja 1928 r. Nr. 103. S. 3. 23. Gazeta Lwowska, 5 maja 1929 r. Nr. 103. S.5. 24. Gazeta Lwowska, 5 maja 1933 r. Nr. 122. S. 1. 25. Gazeta Lwowska, 5 maja 1934 r. Nr. 110. S.3. 26. Gazeta Lwowska, 6 maja 1924 r. Nr. 104. S. 1. 27. Hujda W. Zarys historii wojennej 19-go Pułk Piechoty «Odsieczy Lwowa». Warszawa, Zakłady Graficzne «Polska Zjednoczona». 1928. 34 s. 28. Instrukcja o pracy oświatowo-kulturalnej i wychowawczej w wojsku. Warszawa. 1931. 36 s. 29. Jaźwiński P. Oficerowie i dżeltenmeni. Życie prywatne i służbowe kawalerzystów Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa, Instytut Wydawniczy Erica. 2011. 376 s. 30. Karwat J. Z żołnierskiego kotła i w kasynie oficerskim. Kronika miasta Poznania. 2003. № 4. S. 188–199. 31. Księga pamiątkowa dwudziestolecia Korpusu Kadetów Nr.1 Marszałka Józefa Piłsudskiego we Lwowie (1918–1938). Część ogólna. Lwów, nakładem Korpusu Kadetów Nr.1. 1939. 140 s. 32. Kurier Lwowski, 11 listopada 1923 r. Nr 265. S.5. 33. Kurier Lwowski, 16 sierpnia 1923 r. Nr 192. S.4. 34. Kurier Lwowski, 18 sierpnia 1924 r. Nr 189. S.2. 35. Kurier Lwowski, 18 sierpnia 1926 r. Nr 189. S.3. 36. Kurier Lwowski, 19 sierpnia 1925 r. Nr 192. S.3. 37. Kurier Lwowski, 6 maja 1924 r. Nr. 103. S.1. 38. Kusiak F. Życie codzienne oficerów Drugiej Rzeczypospolitej. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy. 1992. 300 s. 39. Odziemkowski J. Armia i społeczeństwo w II Rzeczypospolitej. Warszawa, Bellona. 1996. 206 s. 40. Orłęta: czasopismo młodzieży Korpusu Kadetów nr 1 we Lwowie. Korpus kadetów № 1. Lwów, 1931. № 1. S. 32. 41. Orłęta: czasopismo młodzieży Korpusu Kadetów nr 1 we Lwowie. Korpus kadetów № 1. Lwów, 1928. № 1. S. 18. 42. Orłęta: czasopismo młodzieży Korpusu Kadetów nr 1 we Lwowie. Korpus kadetów № 1. Lwów, 1928. № 4. S. 16. 43. Ostanek A. VI Lwowski Okręg Korpusu w dziejach wojskowości polskiej w latach 1921–1939. Warszawa, Wydawnictwo Neriton. 2013. 480 s. 44. Ostanek A. Życie kulturalne i szkolnictwo polskie we Lwowie w latach 1921–1939. Szkice Podlaskie. № 17–18, 2009–2010. S. 155–173. 45. Paczkowski L. Bal nad balami. Niedziela Ogólnopolska. Nr 3. 2000, URL: <http://www.niedziela.pl/artukul/63782/nd/Bal-nad-balami> (Last accessed: 20.03.2017). 46. Polak B. 14 pułk ułanów Jazłowieckich: 1918–1945: (zarys dziejów). Koszalin, Wydaw. Uczelniane Wyższej Szkoły Inżynierskiej. 1994. 203 s. 47. Przez oświatę do potęgi państwa polskiego! W 10-lecie wskrzeszenia państwa polskiego i dla upamiętnienia I. Okręgowej wystawy szkolnej we Lwowie w roku 1928. Lwów, Nakładem Referatu Oświatowego garnizonu Lwów. 1928. 52 s. 48. Rozciszewski M. Zwyczaje towarzyskie. Podręcznik praktyczny dla pań i panów. Wypróbowane wskazówki zgodnego pożycia z ludźmi w stosunkach poufnych i ceremonialnych oraz przystojnego zachowania się w domu, w salonie, w teatrze, w sklepie, na ulicy itp. Dobry ton w wojsku i na urzędzie; obowiązki obywatelskie młodzieży płci obojczy; dobry ton w związkach i stowarzyszeniach, w rodzinie i wśród obcych, w biedzie i w dostatku. Warszawa, Biblioteka Dział Naukowych. 1928. 255 s. 49. Rozkaz dzienny Nr 126 «Święto Żołnierza i doroczny przegląd załogi w dniu 15 sierpnia» URL: <http://caw.wp.mil.pl/pl/107.html> (Last accessed: 20.03.2017 p.). 50. Słowo Polskie, 4 maja 1933 r. Nr 121. S. 6. 51. Stawecki P. Polityka wojskowa Polski 1921–1926. Warszawa, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej. 1981. 357 s. 52. Wojciechowski J. S. 26 Pułk Piechoty. Pruszków, Oficyna Wydawnicza Ajaks. 2012. 44 s. 53. Wojciechowski J. S. 40 Pułk Piechoty «Dzieci Lwowskich». Pruszków, Ajaks. 2007. 52 s. 54. Wspomnienia i życiorysy kadetów II Rzeczypospolitej. T. 2. Rawicz, GRAMMA. 200 s. 55. Wyszczelski L. Oświata, propaganda, kultura w Wojsku Polskim w latach 1918–1945. Warszawa, Neriton. 2004. 318 s. 56. Wyszczelski L. W obliczu wojny. Wojsko Polskie. 1935–1939. Warszawa, Neriton. 2008. 558 s. 57. Zarzycki P. 5 Lwowski Pułk Artylerii Lekkiej. Pruszków, Ajaks, 1996, 44 s. 58. Zarzycki P. 6 Pułk Artylerii Ciężkiej «Obronców Lwowa». Pruszków, Ajaks. 1997. 36 s. 59. Żebrowski Marian. Zarys historii polskiej broni pancernej 1918–1947. Londyn: Zarząd Zrzeszenia Kół Oddziałowych Broni Pancernych, 1971. S. 155. 60. Życie muzyczne. Almanach Lwowski «Ateneum». Lwów, Drukiem A. Gojawiczyńskiego, 1928. S. 202–232. URL: <http://www.lwow.com.pl/almanach/muzyka1928.html> (Last accessed: 20.04.2017)

Андрей Щеглов

КУЛЬТУРНАЯ ЖИЗНЬ ЛЬВОВСКОГО ГАРНИЗОНА И ЕГО ВОЕННЫЕ ТРАДИЦИИ (1921–1939 ГГ.)

В статье исследованы вопросы участия военнослужащих межвоенного Львова в культурной жизни города. Выделены и описаны характерные особенности празднования государственных и военных праздников в гарнизоне, при этом особое внимание обращается на проведение военных парадов и роли военных оркестров в общегородских торжествах. Также освещается роль львовских военных частей и корпуса кадетов в проведении балов и вечеринок. Особое внимание уделено функционированию культурных институций города – офицерских и сержантских центров, клубов. Анализируется влияние военных на развитие массовой культуры Львова: кино, радио, театральной жизни. Доказывается значительное влияние воинских частей гарнизона на активность культурной жизни города.

Ключевые слова: Львовский гарнизон, культура, культурная жизнь, военный гарнизон, военные традиции.

Andrii Shcheglov

LVIV GARRISON CULTURAL LIFE AND ITS MILITARY TRADITIONS (1921–1939)

The participation of military in the cultural life of interwar Lviv is explored in the article. Singled out and described characteristics of state and military holidays celebrations in the garrison, special attention is paid to the military parades providing and military orchestras role in the citywide celebrations.

Author also shows role of Lviv military units and Cadet Corps in carrying out balls and parties. Special attention is devoted to the functioning of military cultural institutions of the city – the officer and non-commissioned officer associations and clubs. The influence of the military on mass culture development of the city: cinema, radio, theater life is analyzed. Significant impact of garrison units on enhancing the cultural life of the city is proved.

Key words: Lviv garrison, culture, cultural life, military garrison, military tradition.

УДК 94(477)

Вікторія Гуменюк

ЖИТЛОВО-ПОБУТОВІ УМОВИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ПІВДНЯ УКРАЇНИ (1920–1930-І РР.)

У статті розкрито проблему житлово-побутових умов етноспільнот Півдня України в 20–30-х рр. ХХ ст. Виявлено кліматичні та економічні чинники, що впливали на вибір будівельних матеріалів, особливості спорудження житлових та господарських будівель представниками окремих національних меншин досліджуваного регіону. Охарактеризовано типи житла, у якому мешкали німці, греки, болгари, євреї. Досліджено планування будинків, їх інтер'єр та функціональність. Звернено увагу на розповсюдження у середовищі національних меншин спільних елементів житла та використання під час його зведення схожих технік будівництва. Розглядається санітарно-гігієнічний стан помешкань. Розвивається думка, що обрання конструкції будинку залежало не лише від особливостей традиції житлового будівництва у середовищі етноспільнот, а й від майнового стану та соціального статусу його власників. З'ясовується вплив пов'язаних із колективізацією соціально-економічних процесів на трансформацію історичних типів житла.

Ключові слова: національні меншини, подвір'я, житло, інтер'єр, південь України.

Житло було найважливішою частиною поселенського середовища, його соціально-побутової сфери, від якої залежало здоров'я, побут, відпочинок та дозвілля його мешканців. Процес розвитку житла мав власні особливості у середовищі різних національних меншин півдня України упродовж 20–30-х рр. ХХ ст. і залежав від зміни соціальних та економічних умов існування.

Перші спроби характеристики житлових умов представників окремих національних меншин України упродовж міжвоєнного періоду здійснили безпосередні очевидці існуючої ситуації. Праці цього часу мали етнографічне спрямування або були написані у вигляді подорожніх нотаток, що мали ознайомити оточуючих із буденністю єврейських та болгарських колоністів [4; 9; 11]. Аналіз якісних характеристик помешкання, інформацію, що стосувалася розподілу житлового простору в болгарських, грецьких та німецьких сім'ях, опис їх будинків містять праці сучасних українських істориків, які досліджують минуле етноспільнот [6; 7; 8; 19; 20; 21]. Питання стану житлового фонду в УСРР розкриті у наукових розвідках, що присвячені побутовим проблемам українського села міжвоєнного періоду [10; 14; 23].

Мета дослідження – з'ясувати житлові умови національних меншин південноукраїнського регіону в 20–30-х рр. ХХ ст.

Головною умовою вибору типу планування житлового будинку були місцеві умови кожного окремого району (клімат, місцеві будівельні матеріали тощо), а також приналежність родини до тієї чи іншої соціальної групи [10, с. 38]. Помешкання виконувало роль своєрідного індикатора матеріального становища населення національних меншин та впливало на його спосіб життя, а відтак і уявлення про оточуючий світ. Воно було найбільш консервативною і найтяжче змінюваною стороною побуту, вимагало значних матеріальних витрат для свого поліпшення та було показником, що характеризував економічну спроможність його мешканців [14].

Поселення німецьких колоністів мали уніфікований план забудови. Через середину села йшла головна вулиця, яку доповнювали два-три провулки. Будинки розташовувалися з обох боків широкої вулиці, відстань між якими досягала 50 метрів. Кожна садиба складалася із житлової